

חסידות בפרשת השבוע פרשות מטות-מסעי

ב. החיבור לנקודת המוצא

נפתח בתורה של בעל ה"דגל מחנה אפרים":

וזה יש לומר שמרמז גם כן הפסוק בקיצור נמרץ
"ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה"
(במדבר, ל"ג, ב), היינו ממקום מוצא ודביקות שלהם
נמשך ונתפשט לכל מסע ומסע שלהם. "ואלה
מסעיהם למוצאיהם" (שם) - היינו לרמוז כל
מסעיהם שהלכו בהם היו מחוברים ודבוקים
להמוצא ומקור שלהם, והכל הולך אל מקום אחד.
כמו הנחל הנמשך ממקור אף שכולו חוץ למקור, אך
שבראשו הוא מתאחד למקור כנ"ל, והמשכיל יבין.

(דגל מחנה אפרים, פרשת מסעי).

ה"דגל מחנה אפרים" מפרש שהביטוי "מוצאיהם למסעיהם"
מלמד שמסעות בני ישראל התנהלו בהתאם לנקודת המוצא
ממנה הם יצאו למסע. מהותה של אותה נקודת מוצא
מתוארת בהמשך הפסוק במילים "על פי ה". ה"דגל מחנה
אפרים" ממחיש את הרעיון באמצעות משל לנחל שמימיו
מתרחקים מנקודת הנביעה, אבל הם נחשבים כמחברים
אליה גם כאשר הנחל מתרחק ממנה.

המשמעות הרעיונית של תורה זו למסע החיים של היהודי
ברורה מאליה. לעיתים שגרת החיים עשויה להרחיק את
האדם מנקודת המוצא אשר ממנה הוא יצא למסע חייו -
נקודת המוצא היא השליחות שלשמה נברא האדם "על פי
ה", דהיינו למלא את ייעודו ותפקידו בהתאם לרצון ה'.
האתגר של כל יהודי הוא לדאוג לכך שמסע החיים שלו לא
ירחיק אותו אלא יקרב אותו לנקודת המוצא של חייו - "על
פי ה".

בעל ה"תולדות יעקב יוסף" פירש את הביטוי "מוצאיהם
למסעיהם" בדומה לפירושו של "דגל מחנה אפרים", וברוח
הדברים הללו הוא פירש גם את הכפילות בפסוק וגם את
משמעות החילוף "מסעיהם למוצאיהם" שבסוף הפסוק:

לכך "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי
ה" (במדבר, ל"ג, ב) וגו'. רצונו לומר, מי שהוא
בחינת משה, בחינת הדעת, יכתוב שיהיה חקוק
וכתוב על לוח לבו תמיד את מוצאיהם. ושרש
נשמתן למעלה חצובה מתחת כסא הכבוד ממקום
גבוה מאוד, ויורד למסעיו מלמעלה למטה בעולם
הזה, בתוך חומר לבוש הגוף לעשות שליחותו
יתברך. וזהו שאמר "למסעיהם על פי ה" (שם),
רצונו לומר מה שנוסע ממוצאיהם למסעיהם בעולם
הזה, הוא על פי ה', כמו מלאך לעשות שליחותו
יתברך בעולם הזה. ואחר שיכתוב זה לזכרון ולא
תשכח, אז "ואלה מסעיהם למוצאיהם" (שם), רצונו
לומר אז יראה ויפקח שלא יהיה נסיעתו ומדריגתו
בעולם הזה בגשמי, רק כל מסעיו ברוחני כדי שיזכה

מסע האדם בעולם

א. הקדמה

ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' ואלה
מסעיהם למוצאיהם.

(במדבר ל"ג, ב).

הקושי בפסוק בולט וניתן למקד אותו בשלוש נקודות:
תחילה צריך להבין את משמעות הביטוי "מוצאיהם
למסעיהם"; מלבד יש להבין את הכפילות בפסוק, ובנוסף
לכך היפוך הביטוי "מוצאיהם למסעיהם" בתחילת הפסוק
לביטוי "מסעיהם למוצאיהם" בסופו, דורש הסבר.¹

בחסידות, מתפרשים מסעות בני ישראל במדבר כמשל
למסעו של כל יהודי במהלך ימי חייו, ומקור הרעיון בתורה
שנמסרה בשם ה"בעל שם טוב":

"אלה מסעי בני ישראל" (במדבר, ל"ג, א) וגו'.
שמעתי בשם אא"ז זלה"ה² כי כל המסעות היו
מ"ב³, והם אצל כל אדם מיום הוולדו עד שובו אל
עולמו. ולהבין זה, כי מיום הלידה והוצאתו מרחם
אמו הוא בחינת יציאת מצרים כנודע, ואחר כך נוסע
ממסע למסע עד בואו לארץ החיים העליונה.

(בעל שם טוב על התורה, פרשת מסעי, אות א').

במסגרת זו, ישנן כמה תורות שעוסקות בהיבטים שונים
שנוגעים למסע החיים של היהודי, וכמה מהתורות עוסקות
בביאור הפסוק בו אנו עוסקים.

1 ספורנו, בפירושו לפסוק, התמודד עם קשיים אלו:

"ויכתוב משה" - כתב מקום שיצאו אליו והמקום אשר נסעו
ממנו. כי לפעמים היה המקום שיצאו אליו בתכלית הרוע
והמקום שנסעו ממנו טוב. "ואלה מסעיהם למוצאיהם" -
ולפעמים קרה הפך זה.

להבנת ספורנו, הביטוי "מוצאיהם למסעיהם" מתאר את שני
ההיבטים של קושי הנדודים במדבר. מצד אחד יש קושי בעזיבת
המקום שבו חנו עד עתה, ומצד שני יש קושי במסע מצד עצמו
ובמעבר ממקום למקום; ולאור זאת ספורנו מסביר את הכפילות
בפסוק ואת פשר שינוי הלשון בין תחילת הפסוק לסופו. הכפילות
מתארת שני סוגי מעבר ממקום למקום במהלך מסעות בני ישראל:
לעיתים שהו בני ישראל במקום טוב והצטוו לעבור למקום פחות
טוב; מצבים הללו מתאר הכתוב בביטוי "מוצאיהם למסעיהם", ובכך
הוא ממקד את הקושי ביציאה מהמקום שבו שהו. לעומת זאת,
לעיתים היו מסעות בהם בני ישראל יצאו למסע למקום יותר טוב
מהמקום שבו שהו עד עתה; מסעות הללו מתאר הכתוב במילים
"מסעיהם למוצאיהם", בגלל שיעקר הקושי במקרים הללו היה במסע
ולא בעצם היציאה.

2 אדוני אבי זקני זכרונו לברכה לחיי העולם הבא; הכוונה היא
לבעש"ט.

אותנו מארץ מצרים המוליך אותנו במדבר כו',⁹ שכשבא עת צרה צריכין לזכור ביציאת מצרים ובאלה המסעות להיות נושע תוך המיצר. ולכן נקבע פרשה זו בין המצרים, דאיתא הקדוש ברוך הוא עונה בעת רצון ועונה בעת צרה.¹⁰ וכתוב "מן המיצר קראתי י-ה" (תהילים, קי"ח, ה), קריאה הוא דביקות. שגם מתוך המיצר נמצא דרך דביקות אל הבורא... והוא הבטחה לדורות שבכל מיצר של בני ישראל נמצא אתם התורה, כמו שכתוב "עמו אנכי בצרה" (תהילים, צ"א, טו). לכן "ויכתוב משה" כו' "מוצאיהם למסעיהם" (במדבר, ל"ג, ב), הרי שנעשה תורה מכל אלה הדרכים המסוכנים...

("שפת אמת", פרשת מסעי, תרס"ד).

ה"שפת אמת" לומד מהמדרש שהמסר שה' מלמד את בני ישראל במסעות המדבר הוא להתרגל למצוא את המוצא מתוך הצרה עצמה. גדולי האומה ברחו כאשר צרה התרגשה עליהם, ובמדבר ה' לימד את בני ישראל כיצד ניתן לצאת מהצרה בלי לברוח ממנה, כאשר העיקרון הכללי הוא למצוא בתוך הצרה עצמה את המוצא. ה"שפת אמת" לומד מכאן מסר לדורות, שבשעת צרה צריך לזכור את יציאת מצרים ואת מסעות בני ישראל. הסיבה לכך שפרשת מסעי נקראת בתקופת "בין המצרים" היא להזכיר נקודה זו - יש למצוא מתוך הצרה עצמה את המוצא. בהמשך, ה"שפת אמת" מרחיב בהסבר משמעות השועה מתוך הצרה - על ידי הצרה יכולים לזכות לדבקות בה' בבחינת "מן המיצר קראתי י-ה" (תהילים, צ"א, טו); ומתוך אותה הדבקות זוכים גם לישועה, כפי שנאמר בהמשך הפסוק "ענני במרחב י-ה". את רעיון הישועה מתוך הצרה לומד ה"שפת אמת" מהביטוי "מוצאיהם למסעיהם"; המסעות הן הצרות שעברו על עם ישראל במהלך שנות הנדודים במדבר, והביטוי "מוצאיהם למסעיהם" מלמד שהמוצא והישועה באות מתוך הצרה עצמה.

ד. שתי נקודות מבט על קשיי המסע

נסיים בתורה של ר' קלונימוס קלמיש שפירא, האדמו"ר מפיסצ'נה ה"ד, המובאת בספרו "אש קודש"¹¹:

9 ירמיה, ב', ו'.

10 נראה שכוונתו למדרש הבא:

ד"א אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי. שנו רבותינו מתוך כעס רצון, מתוך רוגז רחמים, מתוך צרה רוחה שנאמר עת צרה היא ליעקב וממנה ישוע, מתוך ריחוק קירוב, מתוך נפילה קימה, מתוך אפלה אורה. מתוך כעס רצון הרף ממני ואשמידם מיד וינחם ה'. מתוך רוגז רחמים שנאמר, ברוגז רחם תזכור, מתוך ריחוק קירוב שנאמר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי וגו', מתוך נפילה קימה שנאמר כי נפלתי קמתי, מתוך אפלה אורה שנאמר כי אשב בחשך ה' אור לי (כתוב ברמז ש"א):

(ילקוט שמעוני מיכה רמז תקנח)

11 הספר "אש קודש" הוא לקט תורות שנאמרו על ידי האדמו"ר במהלך השואה בשנים ת"ש - תש"ב, בגטו ורשא. התורות הוחבאו על ידי האדמו"ר, נמצאו לאחר השואה ויצאו לאור בשנת תש"ך.

לחזור לשרשו. ומוצאיהם, ע"ד שנאמר "כמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו" (ישעיה נ"ח, יא). והכי נמי⁵ האדם ראוי לפקח בחיי עולם הזה בשליחתו יתברך, ש"הרוח תשוב אל האלוקים אשר נתנה"⁶, ולא כבהמה היורדת למטה ולא תשוב למעלה. לכך עצה יעוצה שראוי לאדם שיהיה בבחינת הדעת, "ויכתוב משה" (שם) וכאמור...

("תולדות יעקב יוסף", פרשת מסעי, אות ב).

תחילה מפרש בעל ה"תולדות" את המילים "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פ' ה". לפי פירושו, מי שהוא בבחינת משה, דהיינו בר דעת, צריך לכתוב ולחקוק על לוח לבו את מקורו ושורשו, דהיינו נשמתו החצובה מתחת כסא הכבוד. הכרה זו אמורה ללוות את האדם במהלך מסעו בחיי העולם הזה, בבחינת "מוצאיהם למסעיהם". מי שמצליח לחיות מתוך תודעה זו זוכה למהלך ההפוך, "מסעיהם למוצאיהם", דהיינו שמסע החיים שלו מקרב אותו לנקודת המוצא, והוא זוכה לחזור לשרשו - "והרוח תשוב אל האלוקים אשר נתנה" (קהלת, י"ב, ז).

ג. "למצוא דרך, תוך המיצר"

כיוון אחר בפירוש הביטוי "מוצאיהם למסעיהם" מופיע בתורה של בעל ה"שפת אמת":

במדרש, "גדולי עולם ברחו ואני לא נתתי אתכם לברוח. לכן אמר הקדוש ברוך הוא למשה כתוב המסעות" כו'.⁷ כי הדרך לברוח מן הסכנה. והקב"ה הביא את בני ישראל באותן הדרכים המסוכנים, כמו שכתוב "ימצאאו בארץ מדבר" (דברים, ל"ב, י). ויציאת מצרים וכל המסעות היה הכל דרך ולימוד לבני ישראל לדורות, להיות נושעים בתוך המצר עצמו, שלא לברוח, רק למצוא דרך תוך המיצר עצמו. ועל זה איתא⁸ "המדריכנו על במות אויבינו" (ברכות קריאת שמע של ערבית, ברכת "אמת ואמונה"). ולכן כתיב ולא אמרו איה ה' המעלה

4 על דרך.

5 כך גם.

6 על פי קהלת, י"ב, ז:

וישב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלוקים אשר נתנה.

7 הכוונה היא למדרש זה:

אמר להם הקדוש ברוך הוא "וכאלו כל גדולי עולם יראו וברחו מן שונאיהם. כל אותן מ' שנה שעשיתם במדבר לא הנחתי אתכם לברוח, אלא הייתי מפיל שונאיכם לפניכם במה שהייתי עמכם. ולא עוד, אלא כמה נחשים וכמה שרפים וכמה עקרבים היו שם שנאמר (דברים, ח', טו) 'נחש שרף ועקרב', ולא הנחתי אותם להזיק אתכם". לכך אמר הקדוש ברוך הוא למשה "כתוב את המסעות שנסעו ישראל במדבר, כדי שיהיו יודעים מה נסים שעשיתי להם". מניין? ממה שקרינו בענין אלה מסעי.

(במדבר רבה [וילנא], פרשת מסעי, כ"ג).

א', ט) ראשי תיבות משה. לכן, בכתיבתו פעל שבכל דור, ובפרט בדורו של משיח, לא תהיינה הצרות והמסעות מקודם לעצמן, רק תיכף ומיד יתגלה שהן מוצאות פי ה', ויתגדל ויתקדש שמה רבה¹⁷ על ידי ישועת ישראל.

כתיבת משה רבנו את "מוצאיהם למסעיהם" גורמת לכך שבכל הדורות, ואפילו בדורו של משיח, יתברר מיד שהצרות נועדו לגלות את מלכות ה', וגילוי מלכות ה' ייעשה על ידי ישועת ישראל מצרותיהם.

הדברים שנכתבו על ידי ר' קלונימוס בימי השואה המרים, בעוד הוא ושאר יהדות אירופה מוקפים בים של ייסורין, מדברים בעד עצמם. מתורה זו אנו יכולים ללמוד על עצמת האמונה שפיעמה בר' קלונימוס באותה תקופה אפלה - הוודאות של ר' קלונימוס שמתוך כל הצרות והייסורין מתגלה כבוד ה' ("מוצאיהם למסעיהם"). כמו כן, ההכרה שיבוא יום וגם האנושות תוכל להבין כיצד הייסורין גילו את מלכות ה' ("מסעיהם למוצאיהם"), מרשימה ומפעימה. מסוף הדברים מתברר שלמרות שחרב חדה הייתה מונחת על צווארו באותם ימים, הוא ציפה והאמין שישועת ה' תתגלה כהרף עין.

יהי רצון שנזכה להתגלות מלכות ה' בגאולה השלמה, במהרה בימינו.

* *
 * כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולנחמיה רענן, תשע"ב *
 * נערך על ידי צוות בית המדרש הוירטואלי *
 * *
 * בית המדרש הוירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שליח *
 * ישיבת הר עציון *
 * The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
 * האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
 * *
 * משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
 * דוא"ל: office@etzion.org.il *
 * *

וזה "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם" (במדבר, ל"ג, ב) וכו'. כי רש"י פירש בשם המדרש "משל למלך שהיה בנו חולה" וכו', "כאן ישננו, כאן הוקרנו, כאן חששת את ראשך"¹². אבל כל הצרות אלו מיני חבלים היו לגלות אור ה', "מוצאיהם למסעיהם על פי ה'" (במדבר, שם). כי מלכות פה, כמו שכתוב ב"פתח אליה"¹³. והמסעות והקרנו וכו' היו מוצאיהם על פי ה', להוציא את מלכות שמים. רק זה החילוק "ויכתוב משה" (במדבר, שם): בשעה שכתב אחרי המסעות והצרות כבר ראו - "מוצאיהם למסעיהם על פי ה'" (שם), שהוא להוציא את "פי" ה' על ידי המסעות. "ואלה מסעיהם למוצאיהם" (שם) - אבל בשעה שהיו המסעות, והצרות היו המסעות מקודם ואחר כך המוצאות, כי בשעת המסעות הרגישו רק הצרות.

(אש קודש", פרשת מסעי, עמודים ק"ז - ק"ח).

ר' קלונימוס מפרש את המילים "מוצאיהם למסעיהם על פי ה'", שמטרת המסעות הייתה לגלות את מלכות ה'. משמעות המילה "מוצאיהם" היא מלשון להוציא, והמילה "מסעיהם" מתפרשת (לאור המדרש) כצרות שעברו על עם ישראל במדבר; המילים "על פי ה'" מלמדות שמתוך צרות המדבר התגלתה מלכות ה'. ה"פה" בלשון הזוהר מבטא את ספירת המלכות¹⁴, שהיא הגילוי של רצון ה'. כמו שנאמר "בדבר ה' שמים נעשו" (תהילים, ל"ג, ו), זאת אומרת שהדיבור האלוקי שיוצא מה"פה" מגלה את מלכות ה'. מבחינה זו יש הבדל בין נקודת המבט האנושית לבין נקודת המבט האלוקית. מבחינת הקב"ה, כבר בשעת הצרה גלוי וידוע לפניו כיצד הצרה בעצמה מגלה את מלכותו. על משה רבנו, שכותב את המסעות מנקודת המבט האלוקית, נאמר "ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'" (במדבר, שם), דהיינו שכבר בשעת המסע מתגלה מלכות ה', ולכן נאמר "מוצאיהם למסעיהם". אולם, מבחינת נקודת המבט האנושית, בשעת הצרה מלכות ה' נסתרת, ולכן נאמר בהמשך הפסוק "מסעיהם למוצאיהם": תחילה האדם נפגש עם המסע-הצרה, ורק בהמשך הוא זוכה לראות את המוצא, דהיינו את מלכות ה' שהתבררה דרך הצרה.

ר' קלונימוס מסיים את התורה במשפטים הבאים:

עוד ירמז "ויכתוב משה את מוצאיהם" וכו' כי אתפשטותא דמשה רבינו הוא בכל דרא ודרא,¹⁵ ולעתיד גם הוא יהיה משיח, כנודע מתיקוני זוהר¹⁶ הקדוש רמז הפסוק "מה שהיה הוא שיהיה" (קהלת,

12 וכך אומר רש"י:

משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפאותו. כיון שהיו חוזרין, התחיל אביו מונה כל המסעות. אמר לו: "כאן ישננו כאן הוקרנו כאן חששת את ראשך".

13 תיקוני זוהר, הקדמה, דף יז' עמוד א'.

14 כפי שמובא בתיקוני זוהר הנ"ל.

15 כוחו של משה רבנו משפיע בכל דור ודור.

16 תקונא תמני סרי דף ל' עמוד ב'.